

Sergiusz Anoszko

<https://orcid.org/0000-0002-1691-3264>

(Warszawa)

**NOWE RUCHY RELIGIJNE
A KONCEPCJE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU:
EKOTEOLOGIA WIARY BAHÁ'Í**

Abstract

The chief aim of this paper is to outline the concept of sustainable development which is integrated into the doctrine of a relatively novel world religion known as the Bahá'í Faith. The study focuses on the description of causes behind the crisis and potential solutions as they are seen by the Baha'is, by means of analysis of their Sacred Writings and more profound insights into the doctrine, in particular where it concerns ecology and social-economic development.

Key words

'Abdu'l-Bahá, Bahá'u'lláh, ecotheology, ecological crisis, sustainable development, Bahá'í Faith.

WPROWADZENIE

W XIX w. na terenie ówczesnego Iranu pod rządami dynastii Kadżarów pojawiła się nowa wiara, którą dzisiaj wyznaje około 5-6 mln osób. Uważa ona siebie za najmłodszą monoteistyczną objawioną religię na skalę światową, ponadto jest drugim systemem wyznaniowym co do zasięgu geograficznego, plasując się pomiędzy chrześcijaństwem a islamem¹. Tym nowym związkiem wyznaniowym jest Wiara Bahá'í². Wedle doktryny tej religii przyroda jest rozpatrywana jako wyraz woli Boga, nauka i religia są postrzegane jako uzupełniające się narzędzia, za pomocą których człowiek ma podążać w kierunku Prawdy, a co jest ważne ze względu na omawiany temat, zwolennicy nauki Bahá'u'lláha (1817-1892), jednego z ojców założycieli Wiary, pragną wspierać rozwój indywidualny oraz wspólnotowy. Jednym z filarów tego systemu światopoglądowego jest jedność i współzależność człowieka i przyrody, a co za tym idzie, promowanie sprawiedliwości i równowagi ekologicznej jest esencjalną częścią bahaickiej nauki społecznej, realizowanej w ramach prawie dwóch tysięcy różnego rodzaju lokalnych projektów³.

Wiara Bahá'í jest unikalnym przykładem wśród nowych ruchów religijnych, łączy bowiem duchowe, społeczne oraz ekologiczne wyzwania, przed jakimi ludzkość stoi w epoce globalnej integracji. Twórca systemu religijnego bahaitów Bahá'u'lláh wezwał swoich zwolenników oraz całą ludzkość do uznania nadciągającego wieku powszechnej współzależności oraz wdrażania zasad mogących być fundamentem bardziej sprawiedliwego i zrównoważonego porządku świata. Jeszcze do niedawna względnie mało liczebna społeczność bahá'í skupiała się zasadniczo na rozwoju wewnętrznym, lecz ogólnoświatowe krzewienie tej wiary zapewniło członkom wspólnoty konieczne do zajmowania się współczesnymi problemami społecznymi – a ekologia niewątpliwie do takich należy – zasoby ludzkie oraz zdolności administracyjne. To pozwala bahaitom w sposób bezpośredni i systematyczny angażować się dzisiaj w proces podejmowania decyzji, jak również wyłaniania propozycji środków mających zmniejszyć lub nawet wyeliminować negatywne skutki działania człowieka w różnych obszarach gospodarki i życia codziennego.

¹ Adamson 2007, s. vi; Corduan 2006, s. 17.

² Określenia „wiara bahá'í” można używać także wtedy, kiedy mamy na myśli nie konkretny związek wyznaniowy, a jedynie nazwę systemu religijnego, jak na przykład, chrześcijaństwo, buddyzm lub islam.

³ Hartz 2009, s. 22, 121-123.

OD UŚWIADOMIENIA ŚRODOWISKA PO ŚWIADOMOŚĆ EKOLOGICZNĄ

Rozwój ruchu na rzecz zmiany świadomości w szeroko pojętych sprawach środowiska w ciągu kilku ostatnich dekad stał się odpowiedzią na poszerzający się kryzys ekologiczny. Działania aktywistów były spowodowane negatywnymi zmianami w obrębie różnych obszarów współczesnego życia człowieka: zanieczyszczenia powietrza i wody, ochrony zagrożonych wyginięciem gatunków, ideologii konsumeryzmu i niczym niepohamowanego wzrostu gospodarczego⁴. Ochrona środowiska stała się jednym z palących pytań agendy światowej. Tym niemniej, pod koniec XX w. wpływ ludzi na ekosferę osiągnął punkt, w którym konwencjonalne środki zaradcze, jak zarządzanie zasobami, stały się czymś w rodzaju jedynie kosmetycznej ingerencji w proces degradacji środowiska naturalnego.

W obliczu katastrofy ekologicznej, co czeka nas w wypadku nieznaalezienia holistycznych rozwiązań tego problemu, zaczęły się pojawiać głosy nawołujące do radykalnie innego spojrzenia na świat, do innej wręcz metafizyki⁵. Globalne ocieplenie, zubożenie warstwy ozonowej, degradacja gleby, zanikanie lasów i wymieranie gatunków zagrażają nie tylko delikatnej równowadze ekologicznej, lecz także duchowemu rozwojowi ludzi. To wszystko spowodowało zrodzenie się refleksji nad koncepcją zrównoważonego rozwoju, w ramach której decyzje w sektorze gospodarczym i społecznym uwzględniałyby ograniczenia ekosfery Ziemi. Przykładami takiego podejścia mogą być tzw. głęboka ekologia norweskiego filozofa Arne Naessa (1912-2009)⁶, ekofeminizm z silnym akcentowaniem płci podmiotu⁷ lub ekofilozofia⁸. Aczkolwiek, jak się wydaje, wymienione próby poszukiwania rozwiązań nie uwzględniają wszystkich aspektów egzystencji ludzkiej, postrzegając Ziemię jedynie jako zbiór zasobów naturalnych. Takie podejście można śmiało określić mianem antropocentryzmu, gdzie pod uwagę są brane jedynie naturalne, żeby nie powiedzieć fizjologiczne, potrzeby człowieka. Wydaje się jednak, że kryzys ekologiczny dzisiaj wymaga nieco szerszego spojrzenia, które umownie można nazwać biocentrycznym, gdzie człowiek koreluje nie tylko świat zewnętrzny, lecz także poddaje zmianom swój własny świat wewnętrzny, czyli duchowy.

---

⁴ White 1989, s. 3.

⁵ Livingston 1986, s. 67-81.

⁶ Jaromi 2004, s. 109-110.

⁷ Sobczyńska 2011, s. 149.

⁸ Dołęga 2006, s. 69-79.

Pojawienie się pierwiastka duchowego sugeruje odniesienie do wartości religijnych, wyznaniowych, które sugeruje łączenie wąskiego materialistycznego naukowego spojrzenia z duchowymi aspektami rzeczywistości. Autor terminu „głęboka ekologia” A. Naess retorycznie pyta: „Które społeczeństwo, jaka edukacja, która forma religii jest korzystna dla całego życia na planecie jako całości?”⁹. W tym kontekście znaczący wkład w rozwój myśli ekologicznej opartej na zasadach religijnych wniosła doktryna Wiary Bahá’í, która zaproponowała holistyczne spojrzenie na przyrodę z punktu widzenia mądrości ludzkiej i boskiej. Dlatego warto przyjrzeć się nieco bliżej zagadnieniom natury religijnej Bahá’í oraz formom ich społecznego wyrazu.

ZWIĄZEK CZŁOWIEKA Z NATURĄ: SPOJRZENIE BAHÁ’Í

Ekoteologia bahaitów w wymiarze relacji między osobą a przyrodą oscyluje wokół trzech głównych zasad: jedności, oderwania oraz pokory wobec natury¹⁰.

Jedność z naturą jako całościowe współdziałanie i współzależność stworzenia

W Pismach ‘Abdu’l-Bahy (1844-1921), najstarszego syna Bahá’u’lláha i spadkobiercy władzy duchowej we wspólnocie Wiary po śmierci ojca, niejednokrotnie przewija się myśl, że wszystkie części świata są jedną całością, która jest emanacją Stwórcy¹¹. ‘Abdu’l-Bahá opisuje współdziałanie i współzależność jako przejaw miłości Najwyższego, dzięki czemu cały świat otrzymuje życie:

Miłość jest przyczyną Bożego objawienia człowiekowi (...). Miłość jest najdoskonalszym prawem, które rządzi tym potężnym i niebiańskim cyklem, jedyną mocą, która wiąże razem różne nurty tego materialnego świata, najwyższa siła magnetyczna, która kieruje ruchami sfer w przestrzeniach niebieskich¹².

Zaskakujące i ciekawe może być także ujęcie ‘Abdu’l-Bahy materii ożywionej i nieożywionej: minerały, rośliny i zwierzęta są postrzegane przez bahaitów jako byty posiadające różne stopnie i stany ducha¹³. Idea

⁹ Devall i Sessions 1985, s. 74.

¹⁰ White 1994, s. 97-100.

¹¹ Hatcher 2005, s. 81.

¹² ‘Abdu’l-Bahá 2010, s. 42.

¹³ Bahá’í World Centre 1992, s. 198.

stopniowego przejścia duszy człowieka przez trzy królestwa lub stopnie egzystencji (*maqámát, rutbah*) została zaczerpnięta z myśli muzułmańskiej, w sposób szczególny obecna jest w islamie szyickim w jego wersji sufickiej¹⁴, a jak wiadomo, właśnie to odgałęzienie doktryny Muhammada jest obecne w Iranie, skąd wywodzi się Wiara. Obecny w każdym bycie duch ożywia całe stworzenie; dlatego bahaici nie akceptują spojrzenia na przyrodę jako jedynie zbiór materialnych składników – powietrza, gleby, wody i organizmów. To oznacza, że materia wchodzi w interakcje z duchem, tworząc całość, współdziałającą i współzależną.

Duchowe oderwanie od natury jako wymóg świadomej duchowości

Ludzkość jest częścią stworzenia, odzwierciedlającego harmonię i jedność niewidzialnej rzeczywistości Bożej. Jednocześnie ludzie zajmują wyjątkową pozycję, gdyż są nieco oderwani od natury. ‘Abdu’l-Bahá ujmuje to następująco: istota ludzka jest najwyższym stopniem materialności, a zarazem stoi na początku duchowości. Krótko mówiąc, człowiek jest uosobieniem końca niedoskonałości, a zarazem początku doskonałości¹⁵. W ten oto sposób stworzenie jest rozumiane przez bahaitów jako ewoluująca złożoność od świata minerałów poprzez rośliny i zwierzęta aż po ludzi¹⁶. Rozwój jest ukierunkowany: celem jest dążenie w kierunku Stwórcy, czyli Boga, jak o tym pisze ‘Abdu’l-Bahá, „w kierunku duchowych i transcendentálnych królestw”¹⁷.

Istoty ludzkie, stworzone na obraz Boga, zajmują wyjątkową pozycję w świecie stworzonym, i jak pozostałe byty są „uwięzionymi natury i świata zmysłów”¹⁸. Człowiek przeszedł poprzez wszystkie poprzednie stadia, posiada wszystkie ich zdolności, a ponadto wyróżniającą go zdolność do racjonalnej myśli i samo-refleksji. To także suponuje sprawność pojmowania natury z zewnątrz i od wewnątrz. Osoba ludzka ma wolność, za którą kryje się obowiązek rozpoznawania niewidzialnej rzeczywistości, obejmującej wszystko dookoła.

Bahaici wierzą, że żeby naprawdę rozwinąć naszą świadomą duchowość i przebudzić się do pełni danego nam potencjału, jesteśmy wezwani do zerwania naszej identyfikacji z fizycznym wymiarem przyrody: „nauki Boga

¹⁴ Brown i von Kitzing 2001, s. 87.

¹⁵ Schaefer 2007a, s. 40-41.

¹⁶ Lepain 2010, s. 45.

¹⁷ ‘Abdu’l-Bahá 1982, s. 302.

¹⁸ Ibidem.

przekształcając zwierzę w ludzką duszę¹⁹. Konieczność oddzielenia się od świata materii jest spowodowana potrzebą rozwoju ludzkiej świadomości, która pozostaje ograniczona, jeśli jest zorientowana wyłącznie na rzeczywistość materialną – świat ciemności²⁰. Gwoli ścisłości należy zaznaczyć, że bahaici nie postrzegają natury jako złej samej w sobie. Problem pojawia się tylko wtedy, kiedy świat zewnętrzny zaczyna być rozpatrywany jako cel sam w sobie. Kiedy poznajemy łączność wszystkiego w świecie fizycznym, wierzą bahaici, uczymy się prawdy o podstawowym duchowym prawie jedności, które przenika i ożywia całe stworzenie.

Według doktryny Wiary całościowa wiedza o Boskości jest niemożliwa i nieosiągalna przez człowieka: świat Boga (*‘alamu’l-ḥaqq*) pozostanie wiecznie niedostępny. Tym niemniej, wiara i wizja naszej doskonałości dają nam jednak możliwość dokonywania postępu w wypełnianiu całego naszego potencjału i uczestniczenia w uduchowieniu naszej społecznej egzystencji. Takie ujęcie może nieco przypominać panteizm, jednym z głównych założeń którego jest postulowanie obecności ducha lub iskry Bożej we wszystkich rzeczach. Choć Wiara Bahá’í w tym wymiarze wydaje się bliska panenteizmowi (Bóg jest we wszystkim), to jednak ten sam Bóg jest niezależną Istotą ponad i poza wszystkim, jak to opisywał Bahá’u’lláh²¹.

Pokora jako warunek uświęcenia człowieka

Pomiędzy jednością z naturą a oderwaniem od niej należy zachować delikatną równowagę, postulują bahaici. Owszem, jesteśmy wezwani do czczenia stworzenia, do uznania jego świętości, ale również do przejawu pokory wobec tego stworzenia, ponieważ w „każdym atomie znajdują się znaki, które są wymownym świadectwem objawienia Największego Światła”²².

‘Abdu’l-Bahá natomiast wywodził pokorę wobec stworzenia z innego źródła. Dlań stworzenie było jedną z „Ksiąg” Wszechmogącego: „Księga Stworzenia” jest na tym samym poziomie co Księga spisana przez proroków Bożych. „Księgę Stworzenia” należy uznać za przykazanie Boże oraz repozytorium Jego tajemnic. „Księga Stworzenia” jest światem, który stworzył Bóg (*‘alamu’l-khalq*), a Jego przykazania w nim tworzą odrębny świat Boskich zasad (*ulú’l-‘azm*) ujawnionych przez Jego proroków i prawodawców²³.

¹⁹ ‘Abdu’l-Bahá 2010, s. 420.

²⁰ Adamson 2007, s. 407.

²¹ Bahá’u’lláh 2005, s. 188.

²² Ibidem, s. 200.

²³ Schaefer 2007a, s. 25.

W Pismach Bahá'í niekiedy pojawia się wzmianka o trzeciej Księdze, którą jest sam człowiek – największy przedstawiciel Boga, w którym są zawarte wszystkie tajemnice istot stworzonych²⁴.

Podobnie jak w religiach ludów pierwotnych zrozumienie Objawienia Bożego polega na „odczytywaniu” owej „Księgi Stworzenia”, tak również dusza ludzka, przekonują bahaici, poprzez kontakt i symboliczną refleksję karmi się połączeniem z pięknem, tajemnicą i wspaniałością przyrody. Postawa szacunku i wdzięczności wobec Ziemi jest częścią osiągnięcia duchowej pokory: „Pokora wywyższa człowieka do nieba chwały i mocy, podczas gdy duma poniża go w głąb nędzy i degradacji”, pisał Bahá'u'lláh²⁵.

NOWA WIZJA STOSUNKU CZŁOWIEKA DO NATURY W UJĘCIU WIARY BAHÁ'Í

Przedstawiciele międzynarodowej społeczności Wiary Bahá'í są przekonani, że do kształtowania nowego podejścia szacunku i współoddziaływania z przyrodą jest konieczna całościowa wizja relacji człowieka z naturą. Ta nowa perspektywa ma być zjednoczeniem rzeczywistości materialnej oraz duchowej. Zachodnie podejście do środowiska, które dzisiaj wydaje się dominować, skupia się głównie na egoistycznych potrzebach osoby ludzkiej. Co prawda, i o tym pisał założyciel Wiary Bahá'u'lláh, zwykłe mechaniczne zastąpienie antropocentryzmu biocentryzmem nie doprowadzi do pożądanych wyników: jedność, a zarazem w pewnym sensie oderwanie od przyrody, tworzą dialektykę w rozwoju ludzkiej świadomości, uznają bahaici. Człowiek, wedle ekoteologii bahaickiej, jest owocem stworzenia, jest istotą świadomą, a więc ma obowiązek wypełnienia tego stworzenia poprzez odzwierciedlenie jego doskonałości.

‘Abdu’l-Bahá ucieka się do metafory, w której porównuje naturę z korzeniem, a człowieka z gałęzią, i stawia pytanie, czy inteligencja i wola, które są w gałęzi, nie mogą być obecne także w korzeniu²⁶. ‘Abdu’l-Bahá kontynuuje: człowiek w naturze jest kimś, czym jest mózg i umysł w samym człowieku²⁷.

Natura, w ujęciu bahaistów, jest świadoma siebie, jest wręcz doskonała, bowiem podlega prawom i zasadom Boga. Aczkolwiek owa doskonałość

²⁴ ‘Abdu’l-Bahá 1990, s. 236.

²⁵ Schaefer 2007b, s. 270.

²⁶ ‘Abdu’l-Bahá 1990, s. 4.

²⁷ Ibidem, s. 178.

w jej wymiarze ludzkim nie jest zrealizowana, co oznacza, że powinniśmy przez rozwój naszego ukrytego potencjału duchowego zdecydować się na urzeczywistnienie tego, co w nas ukryte. Dlatego Wiara Bahá'í proponuje nieco zmienić akcenty: odrzuca i antropocentryzm, i biocentryzm, ponieważ centrum istnienia nie jest ani człowiek, ani przyroda, lecz tylko Bóg, będący „korzeniem życia”²⁸. Kryzysy, w tym ekologiczne, nie są uznawane za porażkę upadłej ludzkości, tylko jako kolejny etap rozwoju świadomości ludzkiej dążący ku Stwórcy. Natomiast negatywne skutki tych zmian powodują, że ludzkość zaczyna reflektować i będzie szybko reagować na ową transformację. Religia ma być jedyną siłą zdolną do jednoczenia ludzkości, ponieważ daje instrumentarium połączeń, wzajemności i równowagi²⁹. Właśnie jedność i wzajemność stanowią fundament sprawiedliwego i zrównoważonego rozwoju³⁰.

Dzisiejszy kryzys ekologiczny jest krytycznym momentem historycznym: ewolucja doprowadziła do niepohamowanego wpływu ludzi na naturę, na systemy ekologiczne. Bahaici są zdania, że odziedziczone wzorce wierzeń oraz przekonań tamują stawienie czoła aktualnym wyzwaniom. Dopóki te kulturowe wzorce i kody będą obecne w naszym życiu, dopóty kryzys społeczny i ekologiczny będzie się jedynie pogłębiać³¹. Jaki zatem cel stawiają przed sobą wyznawcy nauk Bahá'u'lláha? Celem społeczności Bahá'í jest zbadanie zmian w ludzkiej kulturze i świadomości, które przyspieszą budowę bardziej sprawiedliwego i zrównoważonego porządku społecznego. Wiara uczy, że ludzkość ma za sobą burzliwy okres niemowlęstwa i dzieciństwa i wchodzi w okres adolescencji, zbliżając się do swoich pełnych fizycznych możliwości.

Takie przejście implikuje poważne zmiany, zarówno w strukturze społecznej, jak i w świadomości każdego człowieka. Wizja nowego porządku światowego wedle doktryny Wiary Bahá'í to federacja wszystkich narodów w jedynym systemie koordynacyjnym harmonizującym postępowanie istot ludzkich na całej ziemi. Omówiona wyżej zasada jedności pociąga za sobą następujące zmiany: ustanowienie pełnej równości mężczyzn i kobiet na każdej płaszczyźnie ludzkich spraw; zniesienie wszelkich form uprzedzeń i dyskryminacji ze względu na rasę, religię lub narodowość; ustanowienie

²⁸ Marangella 2005, s. 75-76.

²⁹ The Universal House of Justice 2017, s. 1.

³⁰ Karlberg 2009, s. 29.

³¹ Takie rozumowanie wynika z jednej z głównych zasad doktrynalnych Wiary o progresywnym Objawieniu Bożym: Bóg posyła swoich proroków z objawieniami właściwymi dla określonego ludu w określonym okresie rozwoju człowieka, a więc prawa i zwyczaje poprzedzających objawień są znoszone wraz z pojawieniem się każdej następnej religii. Pareja 2012, s. 93-95.

uniwersalnej waluty i innych mechanizmów integrujących, które promują globalną sprawiedliwość gospodarczą i wspólny dobrobyt; demilitaryzacja świata i przekierowanie ogromnych wydatków wojskowych na konstruktywne cele społeczne; stosowanie zasad etyki zrównoważonego rozwoju, która promuje ochronę i zarządzanie zasobami Ziemi wraz ze sprawiedliwym i równym podziałem korzyści, jakie z nich płyną³².

DUCHOWA EWOLUCJA SPOŁECZEŃSTWA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Współczesne czasy charakteryzują się rozpadem i erozją duchowych wzorców, rozwój nauki i humanizm doprowadziły w pewnym sensie do spychania pierwiastka religijnego na margines społeczny, a zewnętrzny postęp niejako zaślepił człowieka. Stąd propozycja bahaitów nowego paradygmatu: zasada jedności materialnego i duchowego wymiaru egzystencji jak w fizyce: światło może być opisywane i jako cząstka, i jako fala. Religia stworzona przez Bahá'u'lláha, wierząc jej wyznawcy, umożliwiła zaistnienie zintegrowanej perspektywy ewolucyjnej. Nauki Bahá'u'lláha oferują nie tylko wartości, zasady i nowe formy instytucjonalne, lecz także określają przeszłe i przyszłe wymiary procesu dokonujących się zmian. Te wartości i zasady będą teraz powiązane z wymogami ekologicznie zrównoważonego społeczeństwa³³. Dzisiejszy świat, przekonują bahaici, jest w rozpaczliwej potrzebie wspólnej etyki, która by ukształtowała pewne ramy dla radzenia sobie z kryzysami, „które gromadzą się jak chmury burzowe”³⁴.

Na poziomie jednostek bahaici oferują szereg praktyk duchowych, jak codzienne modlitwy i medytacje, post w określonym miesiącu roku liturgicznego, co ma pomóc człowiekowi wyzbyć się instynktów i dbać o rozwój ducha; bezinteresowność, umiar, czystość motywacji i oddanie dobru wspólnemu – cechy uważane w środowisku bahaitów za warunki wstępne sprawiedliwej i zrównoważonej przyszłości. W tym celu społeczność bahaitów dba także o moralne wychowywanie dzieci, duchowe i intelektualne wzmocnienie pozycji młodzieży oraz szkolenie starszych ludzi i dorosłych w służbie społecznej – jak zademonstrował bahaicki Instytut Ruhi, który opracował materiały szkoleniowe i podręczniki, wykorzystywane przez dziesiątki tysięcy

³² Karlberg 2009, s. 29-30.

³³ White 1989, s. 12.

³⁴ The Universal House of Justice 2017, s. 1.

bahaitów (i nie tylko) na całym świecie³⁵. Pokażne wyniki bahaici mają także na niwie równouprawnienia kobiet i mężczyzn³⁶. Tylko jeden przykład: w 1973 r. w Iranie kobiety-bahaitki przed czterdziestką osiągnęły wskaźnik alfabetyzacji 100%, podczas gdy wskaźnik ten dla pozostałych kobiet wynosił jedynie 20%³⁷.

Oprócz edukacji i kształcenia bahaici uznają za konieczne zmiany również w wymiarze instytucjonalnym. W tym celu na szczeblu lokalnym, krajowym i międzynarodowym są wprowadzane pewne innowacje wynikające z podstaw doktrynalnych Wiary. Na przykład, jako że bahaici nie mają instytucji duchowieństwa, stosują system wyborczy, który nie opiera się na konkurencji stronnictw i grup interesu: wszyscy dorośli członkowie społeczności są uprawnieni do udziału w wyborach, a każdy członek ma obowiązek służyć, jeśli zostanie wybrany³⁸. Ciała administracyjne kierują się zasadami konsultacyjnymi, które mają zachęcać do podejmowania decyzji jednoczących, nie zaś dzielących (tzw. paradygmat jedności)³⁹. W oparciu o wieloletnie doświadczenie członkowie wspólnoty bahá'í wykorzystują ten system administracyjny jako model, z którego mogą czerpać wiedzę także inni, poszukując bardziej sprawiedliwych i zrównoważonych form instytucjonalnych.

Ponieważ wyznawcy Bahá'u'lláha koncentrują się na procesach transformacji indywidualnej i instytucjonalnej, podkreślają także znaczenie zastosowania wiedzy naukowej w wysiłkach zmierzających do rozwiązania rosnących problemów społecznych i ekologicznych, z jakimi boryka się ludzkość. Bahaici wierzą, że tylko religia w zgodzie z faktami naukowymi może zainspirować wizję, motywację, zaangażowanie, samozaparcie i unifikację działań niezbędnych do zbudowania sprawiedliwego i zrównoważonego porządku społecznego obejmującego całą planetę⁴⁰.

Zgodnie z tym poglądem metody naukowe pozwoliły ludzkości skonstruować spójne rozumienie praw i procesów rządzących fizyczną rzeczywistością. Gdy spojrzenie religijne z kolei rozświetliło najgłębsze pytania o ludzki cel i istnienie, wyjaśniło wspólne wartości i podstawowe zasady, które promują dobrobyt człowieka i nadało konstruktywny kierunek indywidualnym i zbior-

³⁵ Stockman 2013, s. 193.

³⁶ 'Abdu'l-Bahá: „Świat ludzkości ma dwa skrzydła – jeden to kobiety, a inni mężczyźni”. Rain 2004, s. 61.

³⁷ Office of Social and Economic Development 2018, s. 3.

³⁸ Abizadeh 2005, s. 7-49.

³⁹ Paradygmat jedności bahaitów ma cztery wymiary: duchowy, ludzki, społeczny oraz wspomagający wymiar duchowy, składający się na naukę, estetykę i etykę. Buck 2012, s. 3-44.

⁴⁰ Bowers 2004, s. 171-174.

rowym wysiłkom całej ludzkości. Bahaici wierzą, że zarówno skrajny naukowy sceptycyzm wobec świata duchowego, jak i fundamentalizm religijny stwarzają raczej przeszkody oraz tworzą problemy na drodze do rozwoju, aniżeli ułatwiają ten proces.

Zgodnie z poglądami bahaitów religia w czystej formie jest pojedynczym, uniwersalnym i transhistorycznym zjawiskiem, które odzwierciedla ludzką odpowiedź na wyrażanie Boskiej woli i celu. Prawda religijna, nauczana przez Bahá'u'lláha, objawia się progresywnie w miarę upływu czasu, w zależności od zmieniających się potrzeb i możliwości każdego z ludzi. Na tym etapie historii adherenci zasad bahaickich wierzą, że celem religii jest odnowienie i wypowiedzenie wiecznych duchowych prawd wyartykułowanych w ramach wszystkich poprzednich dyspensacji religijnych, z jednoczesnym skupieniem się ludzkości na podstawowym zadaniu uczenia się współżycia w sprawiedliwy i zrównoważony sposób, jako współzależna globalna społeczność⁴¹.

PRAKTYCZNY WYMIAR EKOTEOLOGII BAHAITÓW

W 1987 r. Wiara Bahá'í dołączyła do World Wide Fund for Nature's Network on Conservation and Religion (od 1995 r. – Alliance for Religion and Conservation, ARC)⁴² – ciała zrzeszającego grono wyznawców światowych religii mających na celu wspieranie i rozwijanie własnych programów środowiskowych, opartych na nauce, wierzeniach i praktykach tych religii. Owa inicjatywa jest o tyle ciekawym przedsięwzięciem, że u jej podstaw nie leżą założenia *stricte* wyznaniowe, lecz chęć pomocy instytucjom religijnym w ich walce z kryzysem ekologicznym⁴³. Dwa lata później ukazała się kompilacja fragmentów tekstów bahaickich pod tytułem „Zachowanie zasobów Ziemi” (ang. „Conservation of the Earth's Resources”), wydana przez Departament badań Powszechnego Domu Sprawiedliwości – międzynarodową radę zarządzającą, będącą najwyższym wybieranym organem administracyjnym społeczności bahaitów⁴⁴.

Ten dokument zainicjował szereg inicjatyw ekologicznych na rzecz zrównoważonego rozwoju na całym świecie, w tym m.in. programy edukacji ekologicznej, projekty zachowania środowiska, działania po sadzeniu drzew,

⁴¹ Karlberg 2009, s. 31.

⁴² Erygowanie organizacji było zainicjowane przez księcia Filipa po spotkaniu przedstawicieli religii światowych w Asyżu w 1996 r. Jensen 2008, s. 34-35.

⁴³ Sadowski 2013, s. 87.

⁴⁴ Smith 2000, s. 133.

innowacje w zakresie zrównoważonej technologii, kampanie podnoszenia świadomości w dziedzinie polityki. Dokument przyczynił się także do zwiększenia grona studentów, którzy dostawali stypendia na realizowanie projektów w zakresie społeczno-ekologicznego wdrażania postulatów zrównoważonego rozwoju z perspektywy bahá'í. Każda zmiana w życiu człowieka, uważają bahaici, jest wynikiem wzajemnych relacji środowiska oraz osoby ludzkiej, gdyż żaden człowiek nie jest wyobcowany ze świata, życie wewnętrzne kształtuje otoczenie i samo jest pod wpływem ludzkiej aktywności⁴⁵. Kompilacja tekstów dała początek niektórym organizacjom, zajmującym się zagadnieniami ochrony środowiska i znajdujących się pod wpływem idei doktrynalnych bahaitów, a jednocześnie niestowarzyszonych z Wiarą. Przykładem takiej struktury może być powstałe w 2004 r. i działające w ponad pięćdziesięciu krajach International Environment Forum, IEF⁴⁶.

Bahaici aktywnie działają również pod egidą ONZ: bahaickie Biuro ds. środowiska aktywnie uczestniczyło w procesach planowania i prowadzenia w 1992 r. Szczytu Ziemi w brazylijskim Rio de Janeiro. Biura Wiary Bahá'í przy ONZ odgrywały znaczną rolę również podczas większości globalnych szczytów lat 90. minionego stulecia w sprawach społecznych i środowiskowych. We wrześniu 2000 r. przedstawiciel Wiary Bahá'í przewodniczył Forum Milenijnemu, zrzeszającemu organizacje pozarządowe⁴⁷. W 1998 r. Wiara Bahá'í została członkiem-założycielem organizacji World Faiths and Development Dialogue, WFDD⁴⁸. Członkostwo w tych gremiach przyniosło bahaitom możliwość prowadzenia dialogu z przedstawicielami innych wspólnot wyznaniowych odnośnie do duchowego wymiaru zarządzania środowiskiem i zrównoważonego rozwoju. Takie zaangażowanie pobudziło szereg działań oddolnych tak w społeczności sympatyków nauk Bahá'u'lláha, jak wśród wyznawców innych religii. Często inspirowane myślą bahaicką projekty nie są przedstawiane pod szyldem tej wiary, wyglądają jak wynik porozumień rządów i NGO-sów, nie zaś realizacja programu wyznaniowego konkretnej religii⁴⁹.

Wiara Bahá'í kładzie nacisk na edukację jednostek w dziedzinie sztuki i nauki, które są uznawane za potężne siły transformacji społecznej i postępu. Przykłady takiego nacisku można zobaczyć w projektach inspirowanych tą

---

⁴⁵ Bahá'u'lláh i in. 1991, s. 84-85.

⁴⁶ Haigh 2009, s. 195.

⁴⁷ McMullen 2015, s. 97.

⁴⁸ Adamson 2007, s. 450-451.

⁴⁹ Karlberg 2009, s. 28-29.

religią: Mongolskie Centrum Rozwoju w Ułan Bator, Instytut Rozwoju Barli dla Wiejskich Kobiet w Indiach, Program Ugandy na rzecz Transformacji lub Fundacja na rzecz Aplikacji i Nauczania Nauk w Kolumbii⁵⁰.

W 2017 r. bahaici prowadzili lub zarządzali ponad 40 tysiącami projektów o charakterze stałym, w tym ponad 1400 projektami na rzecz zrównoważonego rozwoju; na świecie działa 135 organizacji różnej proveniencji działających w sektorze szeroko rozumianej ekoteologii inspirowanych myślą religijną Wiary Bahá'í⁵¹. W dniach 29 kwietnia – 1 maja 2018 r. podczas obrad XII Międzynarodowego Zjazdu przedstawiciele Wiary w Hajfie około 1300 delegatów z ponad 160 krajów dyskutowało m.in. o zrównoważonym rozwoju, nadal będącym jednym z najważniejszych filarów tej religii oraz celem wyznawców nauk Bahá'u'lláha⁵².

PODSUMOWANIE

Głównym celem Wiary Bahá'í jest urzeczywistnienie duchowej unifikacji rodziny ludzkiej i ustanowienie sprawiedliwego i zrównoważonego porządku na całym świecie. Sceptykom ten transformacyjny projekt proveniencji wyznaniowej wydaje się przejawem raczej naiwnego utopijnego idealizmu⁵³. Dla wspólnoty bahá'í natomiast to jedyna realistyczna droga w tym krytycznym momencie historii ludzkiej. Doświadczenie stosowania zasad zawartych w Pismach Wiary w różnych sytuacjach pozwoliło społeczności wyznawców tej młodej religii stopniowo zdobywać wgląd w aktualne wyzwania w dziedzinie rozwoju i przyczynić się coraz bardziej do toczącego się globalnego dyskursu w tej dziedzinie.

Ani uczestnictwo w debatach lub szczytach na temat zrównoważonego rozwoju i kryzysu ekologicznego, ani promowanie pewnych założeń oraz inspiracja do działań na rzecz ekoteologii nie polegają na przekonywaniu innych do swojego stanowiska – nie mają prozelickiego charakteru. Zamiast tego bahaici chętnie dzielą się tym, czego się uczą sami, starając się zastosować nauki Bahá'u'lláha, aby przyczynić się do rozwoju cywilizacji i uczyć się z innymi podobnie myślącymi osobami i grupami w różnych środowiskach

⁵⁰ McMullen 2016, s. 175-176; Schieffer i Lessem 2016, s. 301; Stockman 2013, s. 60.

⁵¹ Office of Social and Economic Development 2018, s. 10-11.

⁵² Drukiem ukazuje się bahaicki biuletyn „Ochrony zasobów Ziemi”, a na Uniwersytecie Santa Cruz nawet można uzyskać tytuł magistra rozwoju.

⁵³ Na przykład, słowa 'Abdu'l-Bahy o tym, że w centrum życia wspólnotowego ma być rolnictwo, uprawa gleby, i każdy musi być producentem. 'Abdu'l-Bahá 1982, s. 217.

na całym świecie. Im większy jest procent wyznawców bahá'í w danym społeczeństwie, tym większa jest ich odpowiedzialność za znalezienie sposobów rozwiązania problemów, przekonują wyznawcy idei doktrynalnych Bahá'u'lláha.

Powszechny Dom Sprawiedliwości w swoim przesłaniu do wiernych z 2017 r. apeluje, aby decyzje ekonomiczne były zgodne z wzniosłymi ideałami nauk Bahá'u'lláha, aby czystość celów była zgodna z czystością działań, aby owe cele można było osiągnąć. Nie da się jeszcze ocenić długoterminowych wyników tego eksperymentu. Jednak początkowe doświadczenia i osiągnięcia społeczności bahá'í stawiają pytania dotyczące tego, czy ludzkość będzie w stanie przystosować się do warunków wzmożonej globalnej współzależności oraz iść w kierunku kształtowania świata na zasadach zrównoważonego rozwoju, czy też będzie tkwić w starym paradygmacie, postrzegając Ziemię jako nieograniczony magazyn zasobów naturalnych.

NEW RELIGIOUS MOVEMENTS AND THE CONCEPTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT: ECOTHEOLOGY OF THE BAHÁ'Í FAITH

Summary

The paper examines how contemporary ecological crisis and imbalanced social development are approached in the light of the Bahá'í Faith. Deriving their principal tenets from the paradigm of unity and at the same time disjunction from nature, the Baha'is suggest interesting solution to a range of problems, emphasizing spiritually anchored instruments that they employ. Humility with respect to the environment is an important element in the Baha'i doctrine, which is justified on religious grounds. Furthermore, the author underscores the responsibility of members of the community of the faithful for the entirety of social development, as well as outlines the achievements and proposals – objectives already attained and intended – relating to the mitigation of negative outcomes of the crisis and, ultimately, their utter elimination. Finally, the author enumerates specific forms of collaboration between members of the Faith and organizations as well as governments, undertaken in order to further sustainable development on a global and local scale.

Bibliografia

- ‘Abdu’l-Bahá 2010, *Selections from the Writings of ‘Abdu’l-Bahá*, Wilmette.
- ‘Abdu’l-Bahá 1990, *Some Answered Questions*, Wilmette.
- ‘Abdu’l-Bahá 1982, *The Promulgation of Universal Peace: Talks Delivered by ‘Abdu’l-Bahá during His Visit to the United States and Canada in 1912*, Wilmette.
- Abizadeh A. 2005, *Democratic Elections without Campaigns? Normative Foundation of National Bahá’í Elections*, *World Order* 37, 1, s. 7-49.
- Adamson H.C. 2007, *Historical Dictionary of the Bahá’í Faith*, Lanham, Toronto, Oxford.
- Bahá’í World Centre 1992, *The Bahá’í World: a biennial international record*, Haifa.
- Bahá’u’lláh 2005, *Gleanings from the Writings of Bahá’u’lláh*, Wilmette.
- Bahá’u’lláh i in. 1991, *Conservation of the Earth’s Resources*, [w:] Research Department of the Universal House of Justice, *Compilation of Compilations*, 1, Mona Vale, s. 65-91.
- Bowers K.E. 2004, *God Speaks Again: An Introduction to the Bahá’í Faith*, Wilmette.
- Brown K., von Kitzing E. 2001, *Evolution and Bahá’í Belief: ‘Abdu’l-Bahá’s Response to Nineteenth-century Darwinism*, [w:] A.A. Lee, K. Brown (red.), *Studies in the Bábí and Bahá’í Religions*, 12, Los Angeles, s. 5-133.
- Buck C. 2012, *Fifty Bahá’í Principles of Unity: A Paradigm of Social Salvation*, *Bahá’í Studies Review*, 18, s. 3-44.
- Corduan W. 2006, *Pocket Guide to World Religions*, Downers Grove.
- Devall B., Sessions G. 1985, *Deep Ecology: Living as if Nature Mattered*, Salt Lake City.
- Dolega J.M. 2006, *Ekofilozofia – nauka na progu XXI wieku*, *Studia Włocławskie*, 9, s. 69-81.
- Haigh M.J. 2009, *Promoting Environmental Education for Sustainable Development: The Value of Links between Higher Education and Non-Governmental Organizations (NGOs)*, [w:] B. Chalkley, M. Haigh, D. Higgitt (red.), *Education for Sustainable Development: Papers in Honour of the United Nations Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014)*, London-New York, s. 175-198.
- Hartz P. 2009, *Bahá’í Faith*, New York.
- Hatcher J.S. 2005, *The Purpose of Physical Reality*, Wilmette.
- Jaromi S. 2004, *O trudnych pytaniach, ludziach i (pozostałej) przyrodzie. Ekologia głęboka a ochrona przyrody*, *Studia Ecologiae et Bioethicae*, 2, s. 107-122.
- Jensen T. 2008, *Alliance of Religion and Conservation*, [w:] B. Taylor (red.), *Encyclopedia of Religion and Nature*. 1: A-J, London-New York, s. 34-35.
- Karlberg M. 2009, *Bahá’í*, [w:] W. Jenkins, W. Bauman (red.), *Berkshire Encyclopedia of Sustainability*, 1: *The spirit of sustainability*, Great Barrington, s. 28-32.
- Lepain J.-M. 2010, *The Tablet of All Food: The Hierarchy of the Spiritual Worlds and the Metaphoric Nature of Physical Reality*, *Bahá’í Studies Review*, 16, s. 43-60.
- Livingston J.A. 1986, *Ethics as Prosthetics*, [w:] P.P. Hanson (red.), *Environmental Ethics: Philosophical and Policy Perspectives*, Burnaby, s. 67-81.
- Marangella J.B. 2005, *The World Order of Bahá’u’lláh Continues to Unfold*, Washington.
- McMullen M. 2015, *The Bahá’ís of America: The Growth of a Religious Movement*, London-New York.
- McMullen M. 2016, *Bahá’í International Community: Bahá’í Faith*, [w:] S.M. Cherry, H.R. Ebaugh (red.), *Global Religious Movements Across Borders: Sacred Service*, London-New York, s. 161-184.
- Office of Social and Economic Development Bahá’í International Community 2018, *For the Betterment of the World: The Worldwide Bahá’í Community’s Approach to Social and Economic Development*, New York.
- Pareja R. 2012, *A Divine Invitation to Create a New World*, Bloomington.
- Rain J.St. 2004, *My Bahá’í Faith: A Personal Tour of the Bahá’í Teachings*, Haltonville.
- Sadowski R.F. 2013, *Religijne źródła troski o stan środowiska przyrodniczego*, *Seminare*, 33, s. 81-93.

- Schaefer U. 2007a, Bahá'í Ethics in Light of Scripture: An Introduction. Volume 1: Doctrinal Fundamentals, Oxford.
- Schaefer U. 2007b, Bahá'í Ethics in Light of Scripture: An Introduction. 1: Virtues and Divine Commandments, Oxford.
- Schieffer A., Lessem R. 2016, Integral Development: Realising the Transformative Potential of Individuals, Organisations and Societies, London-New York.
- Smith P. 2000, A Concise Encyclopedia of the Bahá'í Faith, Oxford.
- Sobczyńska D. 2011, O mentalnym i zmysłowym odbiorze przyrody, [w:] W. Ługowski, I.K. Lisiejew (red.), Filozofia przyrody – dziś = Philosophy of nature today, Warszawa, s. 148-154.
- Stockman R.H. 2013, The Bahá'í Faith: A Guide For The Perplexed, London-New York.
- The Universal House of Justice 2017, To the Bahá'ís of the World, Haifa.
- White R.A. 1989, Spiritual Foundations for an Ecologically Sustainable Society, Ottawa.
- White R.A. 1994, A Bahá'í Perspective on an Ecologically Sustainable Society, [w:] M.E. Tucker, J.A. Grim (red.), Worldviews and Ecology: Religion, Philosophy, and the Environment, New York, s. 96-112.